

Aan de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat
Mevrouw drs. S. van Veldhoven
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

BETREFT Reflectiegroep transitieagenda's

DEN HAAG 16 mei 2018

E-MAIL

t.vander.wijst@ser.nl

ONS KENMERK 18.27717

TOESTELNUMMER

070 3499 551

BIJLAGE(N)

Geachte mevrouw Van Veldhoven,

Aanleiding en context

Zoals afgesproken in het Grondstoffenakkoord heeft een Reflectiegroep met onafhankelijk deskundigen onder mijn leiding de opstellers van de transitieagenda's ondersteund.¹ In deze brief delen we onze bevindingen met u en formuleren we een aantal aandachtspunten.

In het regeerakkoord geeft het kabinet aan dat de vijf transitieagenda's zullen worden uitgevoerd. Deze boodschap werd op 15 januari 2018 door u herhaald bij de presentatie van deze agenda's. Uiteraard vond deze mededeling veel weerklank bij de honderden aanwezigen, waarvan velen zich met veel enthousiasme inzetten voor een versnelling van de circulaire economie in Nederland. Dit enthousiasme vinden we terug in de opgestelde agenda's die naar onze mening vele nuttige aanknopingspunten bieden om tot die versnelling te komen.

De presentatie van de transitieagenda's ligt inmiddels al weer even achter ons. Het is belangrijk het enthousiasme van de vele betrokkenen om met de transitieagenda's aan de slag te gaan, vast te houden. We moeten voorkomen dat de (politieke) windstilte, hoe begrijpelijk ook, ertoe leidt dat het brede maatschappelijke draagvlak om nu snel in actie te komen met de tijd verglijdt. De Reflectiegroep geeft daarom in deze brief elf aandachtspunten mee om het enthousiasme voor dit onderwerp vast te houden.

¹ De Reflectiegroep is als volgt samengesteld: Mariëtte Hamer (voorzitter), Jacqueline Cramer, Henri de Groot, Marko Hekkert, Marike van Lier Lels, Katrien Termeer en Ed Nijpels. De Reflectiegroep is in de tweede helft van 2017 viermaal bijeengewees, waarvan driemaal samen met vertegenwoordigers van de transitietafels om over tussenproducten te praten. Daarnaast hebben individuele leden direct contact met leden van de transitietafels gehad. Op verzoek van staatssecretaris Van Veldhoven formuleert de reflectiegroep haar bevindingen en aanbevelingen in deze brief.

Aandachtspunten

1. *Overheidsrol.* De circulaire economie moet in de praktijk van economische en sociale activiteiten gestalte krijgen. Daarbij spelen vele private en, maatschappelijke en publieke partijen een rol. Dat neemt niet weg dat de overheid een leidende rol heeft om de grote ambities daadwerkelijk waar te maken. Vooral de systeemverandering die nodig is, vereist dat de overheid vanuit heldere door haar gestelde doelen en prioriteiten de regie voert, het proces aanjaagt en waar mogelijk een bijdrage levert door aanpassing van wet- en regelgeving. Enerzijds kunnen belemmerende regels worden opgeheven en anderzijds kunnen strengere regels ten aanzien van materiaalgebruik circulaire keuzes bevorderen. Ook bevatten de vijf transitieagenda's voorstellen voor beleidsmaatregelen die de overheid geacht wordt te nemen. Van belang is dat in de uitvoeringsfase van de transitieagenda's de overheid hierin haar verantwoordelijkheid neemt.
2. *Procesgeld voor de uitvoering transitieagenda's.* De Reflectiegroep beveelt het kabinet aan op korte termijn procesgeld vrij te maken om de transitieteams in staat te stellen een verdere toespitsing in de eigen prioriteiten te maken, deze te vertalen in concrete actieplannen en daarmee aan de slag te gaan. Dit betekent onder meer dat de gestelde prioriteiten die naast kringloopsluiting van grondstoffen en materialen ook CO₂-winst opleveren het meest kansrijk zijn. Afstemming met het Rijk over de slaagkans van voorstellen ligt daarom voor de hand.
3. *Aandacht voor concrete icoonprojecten* ligt voor de hand. Daarmee kan worden uitgedragen dat het mogelijk is om 'circulaire' activiteiten te realiseren, om barrières te overwinnen en om nieuwe businessmodellen te ontwikkelen. Dat kunnen grote zichtbare projecten zijn maar ook kleine pilots. Het is cruciaal dat deze projecten geen laaghangend fruit zijn maar juist hoog op de ladder van circulariteit scoren. Dit neemt niet weg dat juist met het oog op de langtermijnambities een mix van maatregelen nodig is, inclusief ruimte voor pilots en demonstratieprojecten alsmede meer funderend onderzoek.
4. *Tafeldoorsnijdende thema's voor het Rijk.* Naast de specifieke invalshoeken van de afzonderlijke transitieagenda's is het noodzakelijk dat het Rijk aan de slag gaat met de thema's die de transitieagenda's gemeen hebben. Dat geldt bijvoorbeeld voor de breed gedeelde oproep om in te zetten op circulaire aanbesteden en inkoop. Als overheden hun inkoopmacht gaan gebruiken dan geeft dat een impuls aan veel circulaire projecten en krijgt innovatie een forse impuls. Terecht is dit dan ook één van de speerpunten van uw beleid. Praktische invoering ervan verdient extra aandacht en gerichte sturing. Ook is er veel steun voor de gedachte om na te denken over mogelijkheden om de financiële instrumenten zodanig in te zetten dat de prikkels circulaire verdienmodellen lonend maken.² Een bijzonder aandachtspunt hierbij is dat bestaande (innovatie-)subsidies – die vooral op de energietransitie zijn gericht – ook kunnen worden ingezet voor kringloopsluiting van grondstoffen en producten, inclusief ketensamenwerking, modulair ontwerpen en vormen van sociale innovatie.
5. *Versnellingshuis.* Het is belangrijk dat het aangekondigde Versnellingshuis er nu snel komt. Daarbij is een eerste vereiste dat de aangeboden faciliteiten toegankelijk zijn voor bedrijven met vragen over specifieke ketens, sectoren en regio's. Naar verwachting is er vooral op regionaal niveau grote behoefte aan onafhankelijke adviseurs en ketenregisseurs. Ervaringen in de regio leren dat 'trekkracht' en organiserend vermogen nodig zijn om ingesleten gewoontes en

² De SER heeft onlangs een verkenning over de inzet van financiële instrumenten voor een circulaire economie uitgebracht.

gedragingen te doorbreken. Bij voorkeur vindt samenwerking plaats met regionale initiatieven om duurzame energieprojecten te realiseren. In een één-loket-benadering voor circulaire projecten zou de betrokken ondernemer terecht moeten kunnen voor zijn hulpvragen waaronder beschikbaarheid van (innovatie-)subsidies (mogelijk ook Europese fondsen), knellende wet- en regelgeving en meer fundamentele langetermijnvraagstukken. Het Versnellingshuis zou ook moeten borgen dat leerervaringen verzameld en gedeeld worden. Deelname van kennisinstituten aan het versnellingshuis is dan ook raadzaam.

6. *Onderwijs en scholing.* Alle transitieagenda's noemen het ontwikkelen van toekomstgericht onderwijs over circulaire economie als onderwerp dat uitgewerkt moet worden. In sommige regio's wordt daar ook al aan gewerkt. Dat gebeurt bijvoorbeeld in de Metropoolregio Amsterdam. Een belangrijke drijfveer is de zorg dat de circulaire ambities stuklopen op onvoldoende geschikte arbeidskrachten. Onderwijsfaciliteiten moeten zich ook openstellen voor scholingsbehoeften van de zittende beroepsbevolking. Dit moet onderdeel gaan uitmaken van een brede Nationale Skills Strategy waar de SER zich voor inzet, zodat daarin ook de transitie naar een circulaire economie wordt meegenomen. Het doel is een gezamenlijke 'doe-agenda' te ontwikkelen om te zorgen dat alle mensen, werkenden en organisaties over de juiste skills beschikken én die voortdurend kunnen ontwikkelen.
7. *Sociale agenda.* De Reflectiegroep constateert dat de sociale agenda in de meeste transitieagenda's nog maar beperkt is ingevuld. Dit is een punt van zorg want juist de omschakeling naar een circulair bedrijfsmodel vereist vaak fundamenteel andere werkprocessen en vaardigheden met een passende bedrijfscultuur en naar verwachting forse verschuivingen op de arbeidsmarkt. Betrokkenheid van werknemers speelt hierbij een belangrijke rol. Met andere woorden, circulaire bedrijfsvoering vereist draagvlak en sociale innovatie binnen ondernemingen. Ook vergt een circulaire economie nieuwe relaties tussen bedrijven en biedt dit kansen voor nieuwe verbindingen met andere maatschappelijke vraagstukken. Daarom beveelt de Reflectiegroep aan om in samenspraak met de sociale partners in een vroeg stadium na te gaan welke elementen van sociale innovatie een plek verdienen in de uitwerking van de transitieagenda's. Hier ligt ook een samenhang met de veranderende arbeidsmarktbehoeftes als gevolg van de energietransitie. De Reflectiegroep stelt voor dit onderwerp dan ook waar mogelijk mee te nemen in de bij het Klimaatakkoord ingestelde taakgroep "arbeidsmarkt en scholing".
8. *Relatie met CO₂-reductie.* De Reflectiegroep benadrukt dat de uitgangspunten van een circulaire economie voor een aanzienlijk deel overlappen met de uitgangspunten van koolstofarme economie, maar dat er ook belangrijke verschillen zijn. Circulaire economie dient niet alleen gezien te worden als een onderdeel van nationaal CO₂-beleid. Met veel circulaire activiteiten is weliswaar CO₂-winst te behalen, maar vaak zal deze in het buitenland plaatsvinden. De circulaire economie dient niet alleen gezien te worden als een onderdeel van het nationale CO₂-beleid, de circulaire economie is breder en bestrijkt het gehele terrein van het behoud van natuurlijke hulpbronnen. Minder gebruik van grondstoffen en materialen resulteert in een lagere uitstoot van broeikasgassen. Vanuit de circulaire economie geredeneerd is het verstandig om CO₂ niet uit te stoten maar vast te leggen in een product. De producent die op deze wijze de CO₂-uitstoot vermindert, wordt echter niet beloond, terwijl de producent die CO₂-uitstoot via de pijp vermindert hier wel voor beloond wordt.
9. *Sluiting grondstoffenstromen.* Voor de belangrijkste grondstoffenstromen die prioriteit krijgen in de transitieagenda's moet worden doordacht hoe de sluiting hiervan het best kan worden vormgegeven en welke geografische schaalgrootte

passend is voor rendabele business cases. Barrières die een dergelijke sluiting in de weg zitten dienen te worden geïdentificeerd en geslecht.


10. *Monitoring*. Het is verheugend dat er inmiddels een monitoringsysteem is ontwikkeld dat de ontwikkelingen in de circulaire economie systematisch in kaart kan brengen. Monitoring is een belangrijk sturingsinstrument om de voortgang en de mate van doelbereik goed te kunnen volgen en te kunnen blijven leren en verbeteren. Vooral in de beginfase is het van belang om de procesgang goed te volgen en ook na te gaan of de beschikbare gegevens hanteerbaar, herkenbaar en nuttig zijn voor het bedrijfsleven. Daarnaast is belangrijk vanaf de start ook aandacht te schenken aan de kwantitatieve en kwalitatieve gevolgen voor de arbeidsmarkt en de scholingsbehoeften.
11. *Borging*. Een goed monitoringsysteem, lerend vermogen en regie door het Rijk zijn onmisbare elementen om de overgang naar een circulaire economie in praktijk te brengen. Het is daarom van het grootste belang dat het kabinet in zijn reactie op de transitieagenda's aangeeft hoe het Rijk de borging gaat verankeren.

Tot slot

Met de presentatie van het Rijksbrede programma circulaire economie en in het verlengde hiervan de totstandkoming van het Grondstoffenakkoord met vijf transitieagenda's is de circulaire economie stevig op de kaart gezet. De circulaire economie spreekt velen aan omdat het economische kansen op een toekomstbestendige economie combineert met terugdringing van energieverbruik en milieuschade en tegengaan van uitputting van grondstoffen. In korte tijd is het goed gelukt om uiteenlopende actoren met verschillende belangen op dit thema bijeen te brengen. Gezamenlijk hebben zij voorstellen voor een duurzame toekomst ontwikkeld. Dat is een prestatie van formaat.

De Reflectiegroep vertrouwt erop dat het kabinet in zijn reactie op de uitvoeringsagenda's aangeeft hoe deze voorstellen in actie kunnen worden omgezet. We hopen met deze brief hiervoor bouwstenen te hebben aangeleverd. De Reflectiegroep is ook in de toekomst gaarne bereid haar rol te vervullen.

Met vriendelijke groet,



Mariëtte Hamer

Voorzitter Reflectiegroep/
Voorzitter SER